

GEOGRAFIJA – ZEMLJOPIS

I RAZRED

2. časa sedmično – 70 časova godišnje

Cilj

Cilj nastavnog predmeta Geografije je da pruži učenicima savremena geografska znanja i doprinese razvoju njegovih sposobnosti za razumijevanje zakonitosti u svijetu geografije.

Zadaci:

- da pruži učenicima najnovija znanja iz geografije
- da učenici steknu savremena znanja o kosmosu, o Zemlji kao nebeskom tijelu, te njenom položaju u kosmosu i Sunčevom sistemu
- da se učenici upoznaju sa zemljinim kretanjima i njihovim posljedicama
- da se učenici upoznaju sa vremenom i računanjem vremena
- da se učenici upoznaju sa zemljinom površinom i njenim predstavljanjem na globusu i karti
- da se učenici upoznaju sa zemljinim sferama-geosferama i antropogenom uticaju na pojedine sfere
- da se učenici upoznaju sa prirodnim fenomenima na zemljinoj površini i ostalim njenim sistemima
- da se shvate zakonomjernosti prirodnog ambijenta u kojem egzistira čovjek i ljudsko društvo
- da se učenici upoznaju sa pojmom geografske sredine i posljedicama koje proizilaze iz procesa interakcije, djelovanjem čovjeka na prirodu i prirode na čovjeka i ljudsko društvo
- da kod učenika zavije racionalan odnos prema životnoj sredini sa ciljem njenog očuvanja

I RAZRED – OPĆE GIMNAZIJE

(2 časa sedmično – 70 časova godišnje)

PROGRAMSKI SADRŽAJ

I UVOD U FIZIČKU GEOGRAFIJU 1+1

1. pojam, predmet, podjela, zadaci i kratak prikaz razvoja opće geografije

II ZEMLJA U KOSMOSU 6+3

2. Kosmos – položaj Zemlje u kosmosu
3. Sunce i sunčev sistem
4. Zemljina kretanja (rotacija i revolucija)
5. Posljedice zemljinih kretanja
6. Vrijeme i računanje vremena - lokalno, zonalno vrijeme i kalendar
7. Oblik i dimenzije Zemlje

III PREDSTAVLJANJE ZEMLJINE POVRŠINE 5 + 3 + 1

8. Horizont – orijentacija na horizontu
9. Položaj tačaka i objekata na Zemlji (ortodroma i loksodroma)
10. Planovi, karte, razmjera i deformacije na kartama
11. Kartografske projekcije
12. Izrada, korištenje geografskih i topografskih karata

IV GEOGRAFSKI OMOTAČ 1+1

13. Definicija, granice, sastav, izvor energije, zakoni i zakonomjernosti u geografskom omotaču

V GEOSFERE – LITOSFERA 8 + 3 + 1

14. Vertikalna struktura Zemlje, okeanska i kontinentalna kora
15. Sastav zemljine kore
16. Geološka prošlost zemljine kore
17. Reljef zemlje – endogeni pokreti i planetarni oblici reljefa
18. Endogeni procesi i oblici
19. Egzogeni procesi i oblici – gravitacioni i fluvijalni oblici
20. Abrazioni i eolski oblici
21. Glacijalni i kraški oblici. Biogeni i antropogeni uticaj na reljef

VI ATMOSFERA

8 + 3 + 1

22. Sastav, nastanak i podjela
23. Sunčeva radijacija
24. Temperatura zraka, tla i vertikalna promjena temperature zraka
25. Zračni pritisak i vjetrovi
26. Vlažnost zraka, oblačnosti i padavine
27. Zračne mase, frontovi, cikloni i anticikloni
28. Klasifikacija klima i prognoza vremena
29. Promjena klime, prirodna zakonitost ili ljudska nesmotrenost

VII HIDROSFERA

8 + 3 + 1

30. Vode na Zemlji – svjetski okean : podjela i reljef podmorja
31. Osnovna hemijska i fizička svojstva morske vode
32. Kretanje morske vode
33. Kopnene vode – podzemne vode
34. Tekuće vode
35. Jezera, močvare, bare i led na Zemlji
36. Značaj voda
37. Ugroženost voda

VIII PEDOSFERA

1+1

38. Tlo – faktori nastanka, podjela i geografska rasprostranjenost

IX BIOSFERA

4 + 2 + 1

39. Živi svijet Zemlje – biogeografski faktori
40. Biogeografske oblasti
41. Prirodno-geografski pojasevi i zone na Zemlji
42. Problemi pedosfere i biosfere

UPUTE ZA IZVOĐENJE PROGRAMA

Nastavni program za I razred izučava fizičko-geografske sadržaje. Ovaj program je koncipiran po principu od nepoznatog ka manje poznatom – od kozmosa do geografske sredine. Tematske cjeline se naslanjaju jedna na drugu i međusobno su povezane u sistem koji čini geografski kompleks.

Kod definisanja geografije, kao nauke, potrebno je navesti definicije koje se danas najčešće upotrebljavaju u naučnoj literaturi. Naročito je potrebno istaknuti spoznajno - teoretske zadatke geografije i na njima zasnovati praktično primjenljive ciljeve koji se, u osnovi, svode na prilagođavanje i njegovanje prirodne sredine radi smanjenja konfliktnih stanja na relaciji priroda - društvo.

U obradi nastavne teme «Kozmos i Zemlja u kozmosu», na osnovu najnovijih rezultata, izložiti strukturu i dinamiku kozmosa sa posebnim osvrtom na galaktiku u kojoj se

nalazi Sunčev sistem. U Sunčevom sistemu će se detaljnije obraditi osnovne karakteristike Sunca, planeta, satelita i drugih nebeskih tijela.

Kod obrade zemljinih kretanja, navesti najnovije dokaze o zemljinim kretanjima i posljedicama tih kretanja koji se manifestuju na Zemlji, te sagledati njihov odnos na stanje i dinamiku geografskog omotača. Zbog složenosti ovih procesa i pojava potrebno je upotrijebiti očigledna sredstva.

Težišna tema fizičko-geografskog sadržaja je geografski omotač. On je osnova za kompleksno i geokonponentno sagledavanje geografije kao nauke. Zato, pored sagledavanja sastava i strukture geografskog omotača, predložiti osnovne pokretačke izvore njegove dinamike.

Tematsku cjelinu geosfere, pored tradicionalne obrade, potrebno je sagledati u međusobnim odnosima i vezama. Pri obradi pojedinih geosfera, posebno se osvrnuti na uzajamne odnose geosfera i društvenih zajednica, naročito sa aspekta ugroženosti i zaštite životne sredine, koja u posljednje vrijeme ima globalni karakter i značaj. Za očiglednost u sagledavanju ove tematske cjeline, koristiti modele, makete, crteže, skice, videozapise, karte i terensku nastavu. Terenski rad obaviti u zavisnosti od sadržaja okoline škole. Primjera radi, poslije završene obrade ondogenih i egzogenih oblika reljefa, jedan čas posvetiti prepoznavanju tih oblika u neposrednoj okolini. Isto tako, poslije obrade hidrosfere, obaviti posjetu nekom hidrografskom objektu (jezeru, rijeci ili izvoru) ili, prema mogućnostima, poslije obrade atmosfere posjetiti meteorološku stanicu.

U tematskoj cjelini predstavljanje zemlje i njene površine na modelima i geografskim kartama, potrebno je posvetiti posebnu pažnju matematičkim elementima karte te planovima, topografskim kartama i njihovoj praktičnoj primjeni. U okviru ove nastavne teme, planirati terensku nastavu vezano za orijentaciju i kretanje po azimtu,, te korištenje topografskih karata na terenu.

U realizaciji Nastavnog plana i programa potrebno je koristiti očigledna sredstva, ilustracije iz udžbenika, zidne slike, grafolije, fizičko-geografski globus, astronomski atlas, tematske karte, koristiti multimedijalni atlas i terensku nastavu.

Literatura:

- Najprikladniji udžbenik za realizaciju ovog Nastavnog plana i programa je GEOGRAFIJA za I razred gimnazije od MURIZA SPAHIĆA i ORHANA ZUPČEVIĆA napisani i odobreni po programu Federalnog ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta 2001. godine.

NAPOMENA:

ZA REALIZACIJU OVOG NASTAVNOG PLANA I PROGRAMA PREDVIĐENO JE 70 ČASOVA GODIŠNJE:

- 42 časa – obrada novog gradiva
- 20 časova – ponavljanja
- 5 časova – terenskog rada
- 2 časa – provjere znanja zadacima objektivnog tipa (zot)
- 1 čas - sistematizacije

STRUKTURA PLANA ZA DRUGI (II) RAZRED GIMNAZIJE – OPĆI SMJER

2 časa sedmično 70 časova godišnje

Pregled programskih sadržaja	sati za obradu	ostali tipovi sata
I Stanovništvo	12	8
II Nasilja	8	5
III Privreda	10	6
IV Geo -ekologija	9	7
Terenska nastava		5

II RAZRED OPĆE GIMNAZIJE

NASTAVNI PLAN I PROGRAM ZA GEOGRAFIJU (35x2=70)

1. A. TEMA: STANOVNIŠTVO SVIJETA (11 + 9) 20 časova

1. Razmještaj stanovništva na Zemlji
2. Promjene broja stanovnika na Zemlji
3. Kretanja broja stanovnika na Zemlji
4. Demografska tranzicija stanovništva na Zemlji
5. Migracije stanovništva na Zemlji
6. Sastav (struktura) stanovništva svijeta
7. Rasna, etnička i religijska struktura stanovništva svijeta
8. Stanovništvo i privredni razvoj u svijetu
9. Stanovništvo i nacionalni dohodak u svijetu
10. Demografski faktori i životna sredina

Učenik treba da zna:

- faktore koji utiču na razmještaj stanovništva svijeta,
- broj i dinamiku stanovništva svijeta,
- pojam migracija i podjela,
- pojam strukture stanovništva i vrste strukture,
- religijska struktura,
- pojam nacionalnog dohotka i bruto nacionalnog dohotka,
- suvremeni problemi stanovništva svijeta.

2. A. TEMA: NASELJA (8 + 5) 13 časova

1. Naselje na Zemlji
2. Seoska ili ruralna naselja
3. Seoska ili ruralna naselja – geografski preobražaj
4. Gradska ili urbana naselja
5. Gradska naselja – postanak i razvoj

6. Grad – izgled, raspored i veličina
7. Grad – njegov uticaj na okolinu i posljedice tog uticaja
8. Gradski sistemi

Učenik treba da zna:

- pojam naselja i funkcije na osnovu kojih se dijele,
- urbanizacija i njene posljedice,
- seoska naselja, funkcija i posljedice,
- značaj naselja.

3. A. TEMA: PRIVREDA

(10 + 6) 16 časova

1. Privreda – opće odlike i podjela
2. Poljoprivreda – pojam, podjela i faktori
3. Poljoprivreda – struktura poljoprivredne proizvodnje u svijetu
4. Ostale grane poljoprivredne proizvodnje – šumarstvo, ribolov i dr.
5. Energetski izvori u svijetu – vrste, značaj i problemi energije danas
6. Industrija – opće odlike i podjela
7. Sirovinska osnova industrijske proizvodnje u svijetu
8. Industrija – struktura i industrijske regije u svijetu
9. Saobraćaj – vrste, podjela i značaj
10. Trgovina i turizam – pojam i značaj ovih djelatnosti

Učenik treba da zna:

- pojam privrede i faktori,
- podjela privrede u djelatnosti,
- poljoprivreda, pojam, značaj i podjela,
- energetski izvori, vrste i značaj energije,
- problem energije u svijetu – energetska kriza,
- sirovine, podjela i značaj,
- industrija, pojam, podjela i značaj,
- uslužne djelatnosti, vrste i značaj.

4. A. TEMA: GEOEKOLOGIJA

(9 + 7) 16 časova

1. Životna sredina – pojam životne sredine i njeno narušavanje
2. Geografski pristup upoznavanja problema životne sredine
3. Osnove planetarnih sistema i sistemnosti životne sredine – geografski omotač
4. Osnovni društveno-geografski uzroci narušavanja kvaliteta životne sredine
5. Ugroženost geokompleksa – atmosferni kompleks
6. Ugroženost – geokompleksa – hidrosferni kompleks
7. Ugroženost geokompleksa – pedosferni kompleks
8. Ugroženost geokompleksa – biosferni kompleks
9. Geokološke katastrofe na Zemlji

Učenik treba da zna:

- pojam životne sredine,
- faktori ugroženosti, (atmosfera, hidrosfere, pedosfere i biosfere),
- zakonitosti geografskog omotača i njihovo narušavanje,
- posljedice narušavanja geografskih zakonitosti.

5. A. TERENSKA NASTAVA

5 časova

Napomena: Ovu nastavu realizovati u bližnjoj okolini (gadu ili kantonu) a iskoristiti je posjetama rudarskim kopovima, rijekama, jezerima, šumama, naseljima, muzejima, geološkim zbirkama, institutima koji se bave zaštitom životne sredine i drugim geografskim objektima koji nastavnik može odrediti. Nastavu realizovati u toku školske godine, a njeno izvođenje prilagoditi vremenskim prilikama, organizacionim shemama nastave u školi.

Učenik treba da zna:

- određene probleme u bližoj okolini identificirati i izvršiti njihovu analizu u skladu sa naprijed navedenim problemima u okviru ovog nastavnog plana i programa.

III RAZRED GIMNAZIJE

1 čas sedmično – 35 časova godišnje

ZADACI

- Ovim se Nastavnim planom i programom postavljaju zadaci da upozna učenike sa suvremenim procesima geografske transformacije svijeta.
- Primjerno i zanimljivo prikazati promjene na pragu poslije industrijskog doba, procese globalizacije (pozitivne i negativne posljedice) te promjene u razvoju privrede u razvijenim i slabije razvijenim zemljama.
- Razvijati sposobnost uočavanja prostornih zakonitosti regionalnog razvoja u svijetu.
- Razvijati sposobnost uočavanja i razumijevanja prostorne organizacije i regionalnog planiranja.
- Razvijati kod učenika sposobnost uzročno-posljedične povezanosti prirodno-geografskih i društveno-geografskih procesa na Zemlji.
- Upoznati učenika sa uzrocima podjele svijeta na razvijene slabije razvijene regije i odnose među njima.
- Da učenici uoče položaj Bosne i Hercegovine u novom političkom okruženju.
- Kod učenika stvoriti jasnu predstavu o pojmovima, pretpostavkama i oblicima ekonomskog povezivanja naroda i država u svijetu.
- Da kod prikaza fizičko-geografskih odlika svaku komponentu prirodne sredine kontinuiteta ili regije treba razmatrati sa stanovišta njene dinamike strukture i razvoja.

III RAZRED OPĆE GIMNAZIJE

NASTAVNI PLAN I PROGRAM ZA GEOGRAFIJU

redovna nastava 1 čas sedmično – 35 časova godišnje

PROFGRAMSKI SADRŽAJ

REGIONALNO-GEOGRAFSKI PREGLED KARAKTERISTIČNIH REGIJA I ZEMALJA SVIJETA

I Regionalni razvoj razvijenih zemalja i zemalja svjetskog značaja 10+5

1. Fizičko-geografske i društveno-geografske karakteristike Evrope
 - Evropska UNIJA – Počeci i osnovni ciljevi, širenje članstva i novi izazovi, Ujedinjena Evropa; Problemi i dalje perspektive
 - Savezna Republika Njemačka
 - Italija – najrazvijenija zemlja južne Evrope
 - Austrijanci – ubrzani razvoj
 - Francuska – poljoprivredna velesila
2. Sjeverna Amerika – fizičko-geografske i društveno geografske karakteristike
 - Sjedinjene Američke Države (Svjetski značaj i regija)

II Ostale razvijene zemlje

1. Japan – prodor u svjetski vrh
2. Australija

Z O T

1

III Regionalni razvoj slabije razvijenih zemalja

EVROPA

1. Regionalno – geografski prikaz evropskih zemalja u tranziciji (prostor političkih i privrednih promjena)
 - Hrvatska, Slovenija
 - Mađarska, SR Jugoslavija
 - Rusija
2. AFRIKA
 - Fizičko-geografske i društveno-geografske karakteristike
 - Regionalna podjela Azije
 - Turska
 - NR Kina

Azijski tigrovi: Kratak osvrt na privredni razvoj

- Malezija, Tajvan
- Južna Koreja, Singapur

PETRODOLARSKE ZEMLJE AZIJE: Kratak osvrt na privredni razvoj

- Saudijska Arabija, Kuvajt
- U.A.E

3. AFRIKA

- Fizičko-geografske i društveno-geografske karakteristike
- Regionalna podjela
- Egipat
- Južnoafrička Republika

4. LATINSKA AMERIKA

- Fizičko-geografske i društveno-geografske karakteristike
- Meksiko
- Brazil

5. Z O T

12+6+1

UPUTSTVO ZA IZVOŠENJE PROGRAMA

Nastavni program iz geografije u trećem razredu opće gimnazije, a prema nastavnom planu zastupljen je sa po jednim satom sedmično. Iz ovih razloga je teško izraditi Nastavni program koji bi zadovoljio sve postavljene zadatke iz geografije i na njima kod učenika stvorio jasnu predstavu o pojmovima, pretpostavkama i oblicima ekonomskog povezivanja naroda i država u svijetu.

U tom kontekstu, potrebno je regionalno-geografski izdvojiti ekonomski razvijene i slabije razvijene zemlje u svijetu. Ukazati na suvremene probleme današnjice, posebno sa aspekta ekonomskih integracija, globalizacije svjetske privrede i njene posljedice. Danas, date privredno najrazvijenije zemlje doživljavaju jednu od temeljnih, a time i društvenih promjena. U tom smislu, treba podsticati da učenik shvati opću međuovisnost svih faktora u prostoru, koja postaju opća i sve izražajnije, ali se ujedno zbivaju važne promjene koje utiču na opći razvoj zemalja svijeta (znanje, kapital, trgovina, politika).

U regionalno-geografskom pogledu razvijenih i manje razvijenih regija svijeta, pored već navedenih uzročno-posljedičnih odnosa i veze savremenih svjetskih tokova, potrebno je pristupiti regionalno-geografskoj obradi izdvojenih područja, ustaljenom tradicionalnom regionalno-geografskom prikazu.

Kod prikaza fizičko-geografskih odlika, svaku komponentu prirodne sredine kontinenta ili regije treba, razmatrati sa stanovišta njene dinamike, strukture i razvoja.

Regionalna geografija, kao kompleksna nauka, polazi od objašnjenja međusobno uzročno-posljedičnih odnosa i veza fizičko-geografskih procesa i pojava. Potrebno je naći određenu mjeru na relaciji fizičko-geografskih i društveno-geografske činjenice u izdvajanju regionalnih cjelina svijeta.

Literatura:

Kako nema udžbenika, koji je napisan prema ponuđenom NPP, mogu se upotrebljavati udžbenici za:

- III razred Gimnazije aut. (O. Zubčević i S. Nurković)
- Enciklopedijski "Atlas Svijeta" izdanje 1999. godine
- "CD Atlas" 2000. god. (EN CARTA 2000) ENCYCLOPEDIA BRITANICA 2000
- Udžbenik za III raz. Gimnazije, Izdavačka kuća "Meridijani"
- Časopisi "Geografski list"
- Emisije naučnog programa TV BiH "NACIONAL GEOGRAFIC" i "DISCOVERY CHANNEL"- Aktuelni podaci, Internet

IV RAZRED

1 čas sedmično – 30 časova godišnje

ZADACI:

Dok kod učenika probudi interes za kompleksni programski sadržaj Bosne i Hercegovine.

- Da učenici uoče položaj Bosne i Hercegovine u novom političkom okruženju,
- Da učenici upoznaju prirodne karakteristike Bosne i Hercegovine i specifičnosti zemne površine,
- Da se pomoću karata i stečenih znanja iz topografije praktično služe na terenu,
- Da se učenici upoznaju sa demografskim problemima BiH,
- Da shvate prirodne i društvene uvjete za razvoj privrede BiH,
- Da sa ekonomskog i saobraćajnog aspekta uoče položaj BiH u Evropi i svijetu,
- Da kod učenika razvija ekološku kulturu u cilju očuvanja životne sredine.

PROGRAMSKI SADRŽAJ

1. Geografski položaj: 2
 - Država Bosna i Hercegovina
 - Ime historijski, geografski i teritorijalni razvoj
 - Suvremeni fizičko-geografski i društveno geografski položaj, prostor, granice i veličina.
2. Fizičko-geografske karakteristike Bosne i Hercegovine: 5+3=8
 - Geološka građa i geo-tektonski sklop – litološki sastav, geotektonske faze, geološka i geotektonska regionalizacija BiH,
 - Oblici reljefa, morfostrukturne cjeline i geomorfološka regionalizacija,
 - Klimatske karakteristike,
 - Faktori i modifikatori, topovi i klimatska regionalizacija BiH,
 - Hidrografske odlike BiH,
 - Riječni slivovi, sistemi i hidrografska mreža. Glavni tokovi, podzemne vode, jezera i mora,
 - Tla i biogeografske odlike BiH, uslovi za nastanak tla, osnovni tipovi tla - flora i fauna BiH.

3. Društveno-geografske karakteristike Bosne i Hercegovine 3+2=5
- Demografska obilježja BiH,
 - Struktura, dinamika i razvoj stanovništva BiH,
 - Naselja, njihov razvoj, tipovi, mreža i sistem naselja.
4. Privredne odlike Bosne i Hercegovine: 4+3=7
- Prirodni i društveni uvjeti privrednog razvoja, glavne odlike privredne strukture BiH: Poljoprivreda, rudarstvo, industrija, saobraćaj i turizam.
5. Geografske regije Bosne i Hercegovine: 5+3=8
- Regionalne geografske karakteristike Sjeverne Bosne i subregionalna područja
 - Regionalne geografske karakteristike Srednje BiH i subregionalna područja,
 - Regionalne geografske odlike visokog krša i subregionalna područja,
 - Regionalne geografske osobine mediteranske i submediteranske Hercegovine.

UPUTSTVO ZA IZVOĐENJE PROGRAMA

Prirodno-geografske osobenosti Bosne i Hercegovine, izložiti kroz njene komponente, tako da uslovljavaju jedna drugu, na primjer, geološka građa i geotektonski sklop uslovljavaju opći morfostrukturni plan BiH itd. Klimatske pojave i fluvijalni procesi značajno utiču na modifikacije reljefne plastike, a svi zajedno na osobenosti nastanka tla ne odvijaju se samo u jednom smjeru i oni imaju i svoje privatno dejstvo, tako, na primjer, reljef i geološka građa utiču na formiranje hidrografskog sistema i hidrografske mreže kao i na klimatske modifikacije. Pri komponentnom fizičko-geografskom prikazivanju prostora BiH zadržati pažnju učenika na porijeklu obnovljenih i neobnovljenih prirodnih resursa kao i na njihovu teritorijalni izmještaj.

Pri obradi tematske cjeline, koja tretira stanovništvo i naselja BiH, potrebno je, pored statističkih podataka o prirodnom i mehaničkom kretanju stanovništva, kao i kod struktura stanovništva, stalno naglašavati da su korišteni podaci samo statistički pokazatelji iz predratnog razdoblja i da su tokom rata stvarana stanja potpuno izmijenjena.

Kada se govori o privredi BiH, potrebno je zadržati pažnju učenika na prirodnim potencijalima kojim raspolaže BiH i na kojima će se, vjerovatno, temeljiti njen budući poslijeratni razvoj.

U obradi predviđenog programa, potrebno je u nastavi koristiti savremenu geografsku terminologiju, a nova objašnjenja i prezentacije osavremeniti najnovijim naučnim i pedagoškim metodama.

U realizaciji NPP, potrebno je koristiti očigledna sredstva, slike i ilustracije iz udžbenika, grafofolije, koje će sami nastavnici napraviti, koje će vizualno dočarati geografske procese i pojave i one za koje će objasniti nejasne i teže shvatljive pojave i procese, upotrebljavati, fizičko-geografske karte BiH, Azije, Afrike i Amerike odobrene od Federalnog ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta. Koristiti multimedijalni atlas.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA:

Nastavu geografije u općoj gimnaziji može izvoditi nastavnik koji je završio:

- Prirodno-matematički fakultet - Odsjek za Geografiju

Geografiju mogu predavati i profesori koji su završili i neki drugi nastavnički fakultet gdje je geografija glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi.